

Van de Voorzitter

“Hele wereld stemt mee over Forum”: aldus kopte het Dagblad van het Noorden op 15 november jl. Inmiddels weten we de uitslag. Of we daar gelukkig mee zijn? Ach, zoveel hoofden, zoveel zinnen..... Het was niet mijn keus (Wiel Arets wel). Er is in ieder geval een duidelijke uitspraak met een hoge mate van consensus tussen publiek en deskundigen en dat is winst. Piet Spijk blikt elders in dit Vriendenbulletin terug op het geheel. Wat mij in de hele procedure heeft bevreemd, is dat een keus gemaakt wordt op uiterlijke aspecten, gezien in vogelvlucht, terwijl de gebruiker t.z.t. met zijn voeten op de grond staat en vooral in de functionaliteit geïnteresseerd zal zijn. Gelukkig schijnt de vakjury daar wel aandacht aan besteed te hebben.

Sinds kort is het bestuur met de komst van Klaas Swaak weer op volle sterkte. Hij was o.a. directeur van de Simon van Hasseltschool en zes jaar (tot 1998) wethouder bij de gemeente Groningen met uiteenlopende portefeuilles. Meer informatie over zijn CV verschijnt binnenkort op onze website.

Tja, onze website.... Kon ik exact vijf jaar geleden in mijn eerste (!) “Van de Voorzitter” melden: “Bovendien gaan binnenkort de Vrienden de digitale snelweg op: onze website <http://www.vriendenstadgroningen.nl> is in een vergevorderde staat van voorbereiding!”, inmiddels ondergaat deze met de hulp van onze donateur, de heer Wim van Rink, een grondige revisie. In feite wordt hij geheel nieuw opgebouwd en zal daarna ook van meer “inhoud” worden voorzien. O.a. komt er een archief-

functie waar oude nummers van het Vriendenbulletin in .pdf vorm te raadplegen zullen zijn, terwijl de actualiteit u een beeld moet gaan geven van het programma in de nabije en de wat meer afgelegen toekomst. Ons bestuurslid, John Berkhout, gaat als webmaster functioneren. We hopen dat dit ei toch uiterlijk in mei gelegd zal zijn. We houden u op de hoogte....

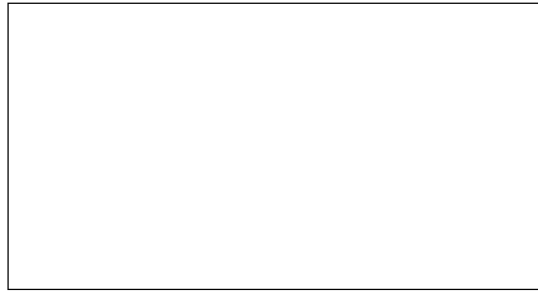
Verder heeft u mogelijk via de jungle-telefoon gehoord van de actie rond de nieuwe omroep “C”, opgericht door Kees van Twist (inderdaad: Groninger museum) en Ad 's Gravesande. Doel van “C” is een omroep te worden van Kunst en Cultuur. De situatie rond het huidige publieke bestel kent u en geeft - naar de mening van velen - weinig aanleiding tot vreugde. “C” wil daarin drastisch verandering brengen. In 2008 wil “C” van start. Als Vrienden voelen we een zekere affiniteit met deze actie, reden om er in dit “van de Voorzitter” aandacht aan te besteden. U kunt lid worden voor € 1 per maand en t.z.t. melden dat u aan de wieg hebt gestaan van deze trendbreuk in de historie van het publieke bestel.

Meer informatie op
<http://www.omroepC.nl>.

Vier jaar geleden wenste ik u om deze tijd: “en nu de sneeuwkllokjes maar uit de grond kijken!” Dat moeten dit jaar dan maar de narcissen worden!

Hoe dan ook: een aangenaam voorjaar toegewenst.

Paul Nieuwenhuis
h.t. Voorzitter

Rense Sinkgraven

Piramide met sleutelgat *Groninger Forum*

Dit hemel op aarde noemen.
Greep naar de sterren. Weg naar God.
Icoon, slanke verleider, wangedrocht.

Laat je omarmen door het warme plein.
Ze zullen je haten, van je houden.
Je hart verlicht de blinde nacht.

De sleutel opent een nieuwe stad.
Een dromer leegt zijn laatste glas.
Een meisje danst wat zonlicht in de dag.

In een vermoeid café worden kaarten
vals geschud. Verzakte mannen
mompelen als vanouds.

Tijdens de Poëziemarathon op 25 januari 2007 werd Rense Sinkgraven (Sint Jacobiparochie, 1965) voor twee jaar benoemd tot Stadsdichter van Groningen. De benoemingscommissie was onder de indruk van de hoge kwaliteit van Sinkgravens gedichten. Zijn vrije verzen hebben een trefzekere stijl en zijn mooi van taal. Zij roepen direct aansprekende beelden op. Met een toegankelijk taalgebruik wordt een wereld geschetst die zich op meerdere niveaus laat interpreteren. Verder werd de commissie getroffen door de prachtige tegenstellingen, fraaie metaforen, de ironie en de woordspelingen waardoor de zwaarte van de gedichten wordt verlicht.

Sinkgraven is als stadsdichter literair ambassadeur van de stad en zal gedichten voordragen bij allerlei gelegenheden om dit ambassadeurschap gestalte te geven. Hij wil een bijdrage leveren aan de poëtisering van de stad. Poëzie moet een meer prominente plaats in de stad gaan veroveren.

Rense Sinkgraven houdt iedere vrijdagmorgen van 10.00 tot 12.00 uur spreekuur op zijn werkplek op de tweede verdieping in de Openbare Bibliotheek, Oude Boteringestraat 18.

Aantekeningen bij de Forumontwerpen

16264 inwoners van Groningen, 1586 jongeren en 2832 niet in Groningen wonenden hebben hun voorkeur aangegeven voor drie van de zeven ontwerpen voor het Groninger Forum. Met het advies van de beoordelingscommissie is de uitkomst van de publieksenquête voorgelegd aan de gemeenteraad, die eind maart de architect kiest.

Alle waardering voor de gemeente voor de wijze waarop de bevolking bij het project is betrokken. Een vervolg op vergelijkbare wijze voor de ontwerpen voor de oostwand van de Grote Markt is al in het vooruitzicht gesteld.

De uitslag is onverwacht eenduidig: zowel in de publieksenquête als bij de beoordelingscommissie werd het ontwerp van NL Architects eerste, op korte afstand gevolgd door dat van Van Egeraat; het ontwerp van Neutelings Riedijk werd derde. De jeugd koos het gebouw van UNStudio als derde.

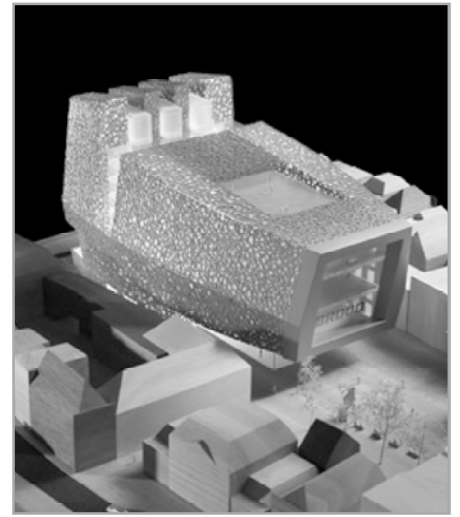
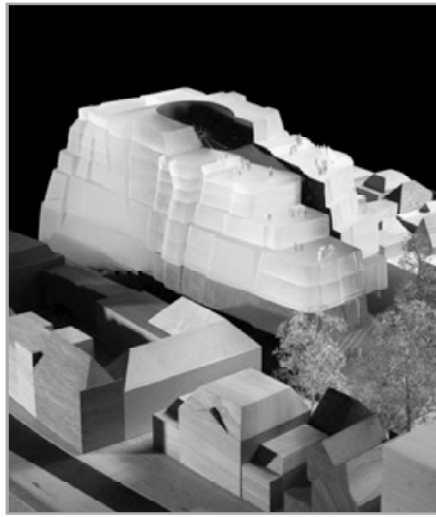
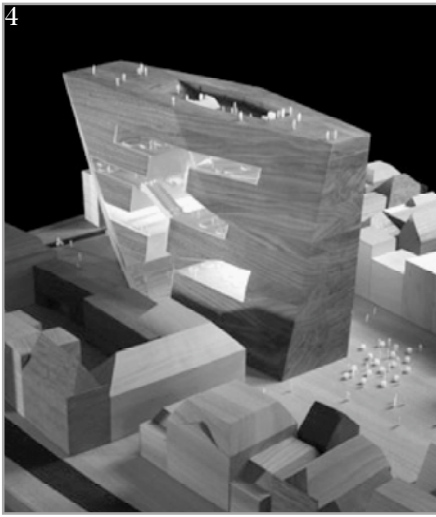
De race lijkt gelopen te zijn. Waarom dan nog een beschouwing in het Vriendenbulletin?

Daarvoor zijn twee redenen. In de eerste plaats ben ik altijd geneigd kritisch te kijken naar iets waarover iedereen het eens is. Ten tweede heb ik het gevoel dat er na de eenstemmigheid een sfeer is ontstaan waarin niets meer over de 'winnaar(s)' mag worden opgemerkt.

Ik ben het dan ook eens met de fractieleider van het CDA – ik ben geen lid van het CDA – die stelt dat de raad zijn eigen verantwoordelijkheid heeft. En ik ben het niet eens met de fractieleider van D66 die vindt dat degene die nu nog iets opmerkt dat voor de Bühne doet.

De raad kiest en kan zich later, mocht er iets fout gaan, niet beroepen op de enquête of beoordelingscommissie. Het is geen referendum. Ik verwacht van elk raadslid dat hij of zij zelf, met de uitslag van de enquête en het gedegen rapport van de beoordelingscommissie in de hand, de inzendingen nog eens grondig bekijkt. Het belang van en de investering in het Groninger Forum kan niet met minder toe.

Bij de uitslag van de publieksenquête past eerst enige toelichting. Een van rapporteurs attendeerde mij erop dat, met 3, 2 en 1 punt(en) voor de eerste, tweede en derde keuze, een ontwerp maximaal slechts de helft van het totale aantal punten kan halen; van elke stem gaan 3 of meer punten naar andere ontwerpen. Met 25,1% haalt NL Architects dus net de helft van de 50% die maximaal mogelijk zijn. NL Architects is door ruim tweederde van inwoners van Groningen die meededen in de topdrie gezet, gevolgd door Van Egeraat met bijna tweederde en Neutelings Riedijk met ruim de helft. Dit ter geruststelling van wie

*Van links naar rechts:
Forumontwerpen van
NL Architects,
Erick van Egeraat
Associated Architects en
Neutelings-Riedijk
Architecten*

dacht dat het percentage van 25 wel erg laag is voor een winnaar.

Enkele kanttekeningen, vooral bij de koploper. Als het een goed ontwerp is moet het die kunnen hebben. En als er opmerkingen bij zijn die hout snijden – de beoordeling daarvan en oplossingen daarvoor laat ik aan de raad over – kunnen die beter nu worden gemaakt dan wanneer er gebouwd wordt of wanneer het gebouw er staat.

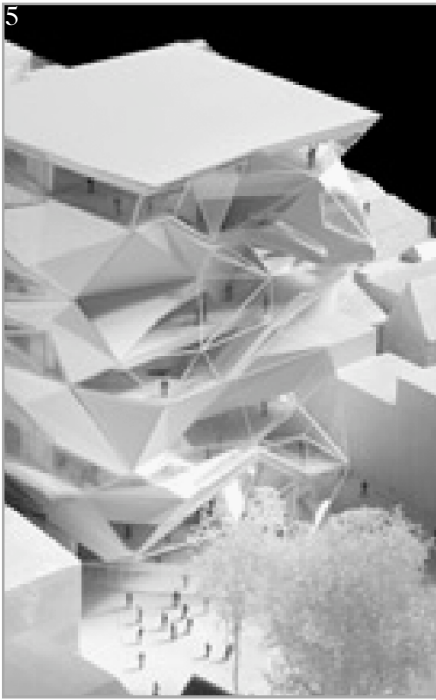
In het Forum van NL Architects bepaalt de indrukwekkende centrale open ruimte van gevel tot gevel en van vloer tot dak, de sfeer. Deze ruimte schept ook de beste voorwaarden voor de uitwisseling tussen de verschillende functies in het gebouw, vindt de beoordelingscommissie; al moet dit nog wel worden uitgewerkt. Het ontwerp suggereert roltrappen kris kras door de immense hal, maar het is de vraag of roltrappen die een gapende diepte van 30-40 meter overbruggen dat functioneren niet wat in de weg staan: laten niet veel bezoekers het afweten als ze er voor staan? Vangnetten eronder – een enigermate cryptische bijdrage aan de sfeer – of toch maar minder openheid?

Het Forum van NL Architects staat meer op een vergroot plein dan dat het, met de betrekkelijk smalle voor-gevel, bijdraagt aan de vorming van

het plein, maar voor een deel van de achterkant van de Poelestraat biedt dit extra mogelijkheden. De ingang van het Forum komt aan de zijkant. Dat verwacht je niet; je wilt er recht op af lopen vanaf de Grote Markt. Het Stadhuis heeft de ingang niet aan de zijkant, de Stadsschouwburg niet, het Groninger Museum niet en het UMCG ook niet. De Oosterpoort had wel zo'n situatie, maar die heeft men al lang geleden veranderd. Je kunt toch moeilijk aan het Forum een bordje hangen 'Ingang om de hoek'? De beoordelingscommissie doet er nogal gemakkelijk over.

Opvallende aspecten van het ontwerp van NL Architects zijn ook de open-gewerkte zijgevels. Die bieden van buitenaf goed zicht op de activiteiten in het gebouw en vanuit het Forum een goed zicht op de omgeving, constateert de beoordelingscommissie. Maar je moet wel op je tenen langs de Martinikerk of door de Poelestraat lopen wil je daar nog net de bovenkant van zien. En is het uitzicht uit het Forum naar de Grote Markt niet veel interessanter dan naar de zijkantten?

Je zou het gebouw een kwartslag willen draaien, met een beeldbepalende gevel en het glas aan de Nieuwe Markt; en dan komt daar ook de ingang. Maar dat kan niet zonder het een min of meer vierkante plattegrond te geven.

*Gevel Forumontwerp
UNStudio*

Wat het ‘verleiden’ van de bezoekers betreft; het gesloten front aan de Nieuwe Markt van het Forum van NL Architects mag dan, mede door het voorgestelde materiaal, zandsteen, aan de Martinitoren refereren, het lijkt mij niet de meest uitnodigende gevel van de zeven ontwerpen. Overigens, zandsteen – wist men dat echt niet? – mag al sinds het Zandsteenbesluit van 4 oktober 1951 niet meer in nieuwe gebouwen worden verwerkt. Dan maar een kunststof die daar op lijkt?

Als er één gevel is die nieuwsgierig maakt naar wat er achter de oostwand van de Grote Markt te doen is, dan is het de spectaculaire voorgevel van UNStudio. Bovendien verbindt de zig-zag glasgevel het interieur met het, ook al met scheve belijningen ingedeelde plein; het zou daar een heel aparte wereld worden op de Nieuwe Markt.

Door de Vrienden van de Stad is bij nieuwbouw altijd aandacht gevraagd voor de schaal van de bestaande gebouwen. Van Egeraat is eigenlijk de enige die, met een driedeling in de frontgevel en een trapsgewijze opbouw van het Forum een gebaar maakt naar de kleinschalige omgeving.

Je ontkomt niet aan de verleiding de beste elementen uit de ontwerpen te willen combineren: de ruimtewerking van NL Architects, de schaal van Van Egeraat, een heldere interne opbouw als bij Neutelings, en de voorgevel en de Nieuwe Markt van UNStudio.

De beoordelingscommissie merkt bij NL Architects op dat

het gebouw zich enigszins onttrekt aan het vooraf gestelde bouwvolume, maar het ontwerp ‘creëert juist daardoor een eigenzinnig en zorgvuldig gesitueerd gebouw.’ Afgezien van mijn vragen bij ‘zorgvuldig gesitueerd’, ik vermoed dat minder kubieke meters de andere ontwerpers ook wel goed zou zijn uitgekomen. En als het Forum van NL Architects straks wel aan de capaciteit moet voldoen, gaat dat dan ten koste van de eigenzinnigheid en de zorgvuldige situering?

Het is een hele toer een kolosaal gebouw als het Groninger Forum in dit betrekkelijk kleinschalig gebied in te passen. Nu van de functies die er in moeten komen in de afgelopen jaren enkele zijn afgevallen kan de gemeente nog eens kritisch kijken naar de benodigde inhoud. NL Architects lijkt daar alvast op vooruit te zijn gelopen. Een wat kleiner en mogelijk wat lager Forumgebouw bespaart kosten en geeft de architect bij het definitieve ontwerp meer mogelijkheden. Het moet niet zo zijn dat er ‘gewone’ kantoren in moeten komen om het vol te krijgen.

Het Forum mag en moet gezien worden vanaf de Grote Markt. De maquettes wekken de indruk dat de toegangstraat erg smal is; het zicht op het Forum is matig. Dus een bredere verbinding is aan te bevelen, eventueel, een suggestie die wij hoorden, in de vorm van een trechter die wat breder is aan de kant van de Nieuwe Markt.

Een gesprek met Kees van Twist over het Groninger Forum

De man die als geen ander in vuur en vlam raakt als het Groninger Forum ter sprake komt is Kees van Twist, directeur van het Groninger museum.

Als ik hem bij het begin van het gesprek over het Forum vertel van het werk van de Vrienden van de Stad Groningen en als voorbeeld het kritische advies noem dat de Vrienden hebben opgesteld over het vanuit zijn werkka-

mer in het museum goed zichtbare Stadsbalkon, spreek ik als mijn verwachting uit dat de gemeente er zo'n twintig jaar over zal doen om het balkon weer af te breken. "Neen", roept van Twist, *"afbreken nu! Meteen! Het is een volkomen mislukking"*.

De geschiedenis van het Forum.

Even bevlogen maar dan in het positieve spreekt hij over het Forum. Het begin ligt in de gesprekken die de museumdirecteuren van de stad in de jaren negentig met elkaar voeren. Vanaf 1999 zit Sjeerp Leistra, directeur van de gemeentelijke dienst Onderwijs, Cultuur, Sport en Welzijn de gesprekken voor: het thema is inmiddels de museumstructuur van de stad. Er is

sprake van een zestal musea: drie museale collecties zijn eigendom van de Rijksuniversiteit, en dan zijn er het Groninger museum, het Noordelijk Scheepvaartmuseum en het Natuurmuseum. Knelpunten zijn onder meer de ontoereikende financiering en de onvoldoende expositie van de historische collectie van het Groninger museum. Het is de later door de gemeenteraad weggejaagde wethouder Pattje die het museumbestel wil aanpakken. Uiteindelijk zullen twee heren blijven doorpraten: Van Twist en Acda van het Scheepvaartmuseum. Zij worden in 2001 door het gemeentebestuur uitgedaagd om een plan te bedenken dat meer is dan een samenvoeging van de historische collecties. Het moet een ambitieus plan worden want B en W vinden dat er ruimte is voor een belangrijk initiatief ter versterking van de culturele infrastructuur. Van Twist is er helemaal klaar voor; hij heeft inmiddels goed nagedacht over historische presentaties, want hij is betrokken geraakt bij de plannen voor de herinrichting van het Rijksmuseum.

"Het historisch museum van de negentiende eeuw was nodig voor de glorie van de natie, voor de ontwikkeling van de regionale en nationale identiteit. We creëerden helden. Nu is er minder historisch besef en minder belangstelling voor het verleden. En de vraag is hoe we nu meer mensen naar ons historisch erfgoed krijgen".

De beide heren komen met een brochure "Centrum van Geschiedenis" getiteld. De ondertitel van het pamflet geeft een idee van de richting die de schrij-

vers uitwillen: “beleven, leren en verdiepen”. Voor Van Twist is de tentoonstelling “Hel en hemel” richtinggevend voor welke kant het op moet met historische tentoonstellingen.

“De tentoonstelling ‘Hel en hemel’ over de Middeleeuwen in Groningen was een zeer inspirerende tentoonstelling. De internationale filmregisseur Peter Greenaway ontwierp de expositie die bijvoorbeeld in de Duitse pers zeer goede kritieken verwierf. De catalogus was snel helemaal uitverkocht en ik word nog steeds over de tentoonstelling aangesproken. Er was zoveel opgesteld. Je kon er veel meer informatie uit putten dan uit de traditionele museumopstelling. In de presentatie zaten meerdere betekenislagen. Allerlei zintuigen werden geprikkeld. Alleen de geur niet. Dat moet een volgende keer erbij.

Voor de plaats van vestiging dachten we aan het water. Dat sprak Acda natuurlijk aan. Maar toen barstte de discussie over de Oostwand los en zijn we snel op die rijdende trein gesprongen”.

De Oostwand

Het is de Rotterdamse stedenbouwkundige Willem Jan Neutelings die deze trein aan het rijden krijgt. Hij ziet kans aan de oostkant van de Grote Markt een mix van culturele en commerciële functies onder te brengen door niet alleen de voorzijde maar ook de achterzijde van de Oostwand bij de plannen te betrekken en wel zo dat de openbare ruimte aan kracht en kwaliteit wint. Er komt in het plan van Neutelings in Groningen nog een plein bij, de “Nieuwe Markt”.

In het gebouw dat aan de Nieuwe Markt wordt gedacht krijgt het Centrum van Geschiedenis een plaats maar wel ingebed in een veelomvattender concept en met meer participanten dan alleen de beide musea. Dit blijkt uit een nieuwe, in 2004 verschijnende notitie, waarin het Centrum van Geschiedenis is geworden tot het HIGG, Huis van Informatie en Geschiedenis Groningen. Een belangrijke nieuwe participant is de Openbare Bibliotheek en ook instellingen als de RUG, de Hanzehogeschool en de bioscoop “Images” zullen worden geïnteresseerd. De tekenaar Jan

Verbeek maakt een impressie van de Nieuwe Markt. In de gevel van het HIGG is een Groninger coaster opgehangen, de door Van Twist bedachte troostprijs voor het Scheepvaartmuseum nu een vestiging aan het water niet meer aan de orde is. Wat de inhoud van het Huis betreft staan twee begrippen centraal: “domeinen” en “programmering”. Het woord “domeinen” slaat op een thematische presentatie van het verleden met onderwerpen als “economie en arbeid”, “spiritualiteit”, “kunst” en “erfgoed”, enz. De thematische aanpak bevordert de integratie van de bijdragen van de verschillende deelnemende partijen. Het “programmeren” van de activiteiten behelst zowel het maken van grote wisseltentoonstellingen als het aan de orde stellen van aan de actualiteit ontleende thema’s in de vorm van debatten, lezingen, filmvoorstellingen en museale presentaties. De plannen worden begin 2005 door een meerderheid van de gemeenteraad aanvaard, waarna op 29 juni 2005 de burgers zich in een zogenaamd correctief referendum kunnen uitspreken. Voor het plan spreken zich uit 30.594 burgers en tegen 26.650. Na het verschrikkelijke echec van de volksraadpleging over de Noordwand is de uitslag een fraai resultaat voor de meerderheid van de Groningse raad.

Het HIGG krijgt een nieuwe naam: het Groninger Forum. In het te bouwen complex zal Groningen “vibreren” en zal “de geest worden gestimuleerd”, aldus de voorspellingen in de HIGG-notitie.

Activiteiten in het Forum

Geestdriftig schudt Van Twist het ene na het andere idee uit zijn mouw voor actuele thema’s die in relatie met het verleden aan de orde kunnen worden gesteld.

“Het ophangen van Saddam Hoessein roept discussie op. Naar aanleiding hiervan kan het Forum een presentatie maken over de laatste terechtstelling in Groningen. Welk debat is daarover in de negentiende eeuw gevoerd? Wat waren toen de argumenten? Zo wordt de actualiteit in een breder perspectief geplaatst.

We hebben in ons land een rijk verleden aan politieke moorden. Betrek dat bij het debat dat is losgekomen bij de

moord op Theo van Gogh. Denk ook aan de politieagenten die te Grootegast door IJde Wijkstra werden gedood. Hoe voed ik mijn kinderen op. Dan denk ik aan Annie M.G. Schmidt en de Groningse pedagoge Wilhelmina Bladergroen. Betrek boeken in de presentatie. Haal de discussie uit het verleden over lijfstraffen op.

Ik denk aan het klooster van Aduard. Veel te weinig leeft in Groningen het besef van de grote betekenis van dit klooster in het laat middeleeuwse Noordwest-Europa. We hebben zevenhonderd schedels van monniken op het kloosterterrein opgegraven. Die wil ik met de moderne techniek hun gezicht teruggeven. Wat een spectaculaire tentoonstelling valt hier mee niet te maken over religieuze gemeenschappen en over een vergelijking van de religiositeit van toen met die van nu. Bij dit alles wordt het filmpaleis betrokken. De bioscoop Images krijgt er overdag een functie bij want we laten er documentaires zien, die met de thema's die aan de orde worden gesteld te maken hebben. De

documentaire krijgt een nieuw leven!"

"Informatie" en "debat", dat zijn de kernbegrippen in het betoog van van Twist. "We moeten de mensen verleiden en uitdagen tot meningsvorming".

Een ander belangrijk doel dat van Twist met het Forum voor ogen heeft is dat er een nieuw publiek moet worden aangetrokken, publiek dat doorgaans musea mijdt. Zijn ervaring met de tentoonstelling over Herman Brood leert hem dat dat best kan. "Alleen, het vergt veel van de medewerkers om niet voornamelijk voor "ons soort mensen" bezig te zijn. De thema's moeten heel actueel, heel dicht bij de mensen gekozen worden". En weer borrelen de ideeën op. "De verru-

wing op de voetbalvelden van alle tijden. De zegeltjes die mensen spaarden en sparen om zich iets begeerlijks aan te schaffen. Douwe Egberts! Mensen die anders niet komen moeten gefascineerd raken over wat er in het Forum gaande is. Het komt de samenleving ten goede."

De Forumontwerpen.

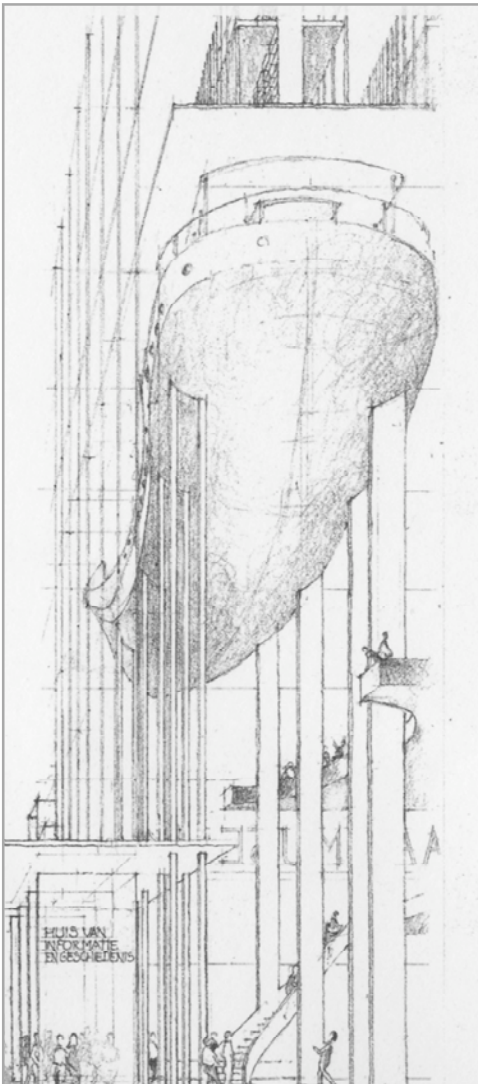
Tenslotte komt het gesprek op de ontwerpen voor het gebouwencomplex aan de Nieuwe Markt dat het Forum eens huisvesting zal bieden. (Het gesprek met Van Twist vindt twee dagen voor de presentatie van de plannen van de zeven architecten plaats.)

"We hebben zeven goede architecten uitgenodigd. Het resultaat zal zijn een aansprekend landmark in de binnenstad. Durft de stad dat aan? Je moet niet alleen maar willen bewaren. De vraag is welke functie je aan de Grote Markt toedicht. En je moet de plannen nooit los zien van de Noord- en de Zuidwand en het plein als geheel beschouwen. Mooi is dat voor- en achterkant van de Oostwand met elkaar in verbinding worden gebracht. De Nieuwe Markt wordt terzijde van het Forum omzoomd door schitterende oude gevels. Een kwijnend deel van de Grote Markt geef je kans op nieuwe vitaliteit. Je creëert wel wat!"

Van Twist is een warm voorstander van de gekozen besluitvormingsprocedure. "Je betreft de bevolking erbij. Dat is gebeurd met het correctief referendum. En dat gebeurt nu weer. De politiek neemt uiteindelijk het besluit na het advies van de burgers en van een jury van deskundigen. In de gemeenteraad wordt de afweging gemaakt en dat is prima, want de politiek is goed in het beargumenteren. Ikzelf leg twee criteria aan: er moet sprake zijn van een aansprekend, bijzonder gebouw én de inhoud moet functioneel zijn ten opzichte van de Forumgedachte".

Inmiddels is één van de beide partners van het eerste uur, het Scheepvaartmuseum, afgehaakt.

"Komt de coaster nog aan de gevel te hangen?" vraag ik Van Twist. "Nee, daar is geen sprake meer van". En zo is een van zijn vele ideeën achteloos aan de vergetelheid prijsgegeven.

Uit de kunstcollectie van het Groninger stadhuis:

Wethouder Eltjo Rugge en echtgenote geschilderd door Jan Altink

Tussen de vele donkere burgemeestersportretten in de gangen van het Groninger stadhuis hangt een schilderij dat er door kleurigheid en stijl van schilderen nogal uitspringt. Het betreft het dubbelportret dat Jan Altink in 1936 maakte van de socialistische Groninger wethouder Eltjo Rugge met zijn vrouw Anna Rugge - Mulder. Strikt genomen past het schilderij van het echtpaar Rugge niet binnen de context van het stadhuis en de burgemeestersportretten. Eltjo en Anna Rugge vierden in de zomer van 1936 hun veertigjarig huwelijk en lieten zich bij die

gelegenheid schilderen door Jan Altink, prominent lid van de Groninger kunstenaarsvereniging De Ploeg. Het werk is altijd in het bezit van de familie gebleven, totdat de gemeente het in 1999 kocht van Rugge's kleinzoon Anne, die vernoemd was naar zijn grootmoeder Anna Rugge - Mulder.

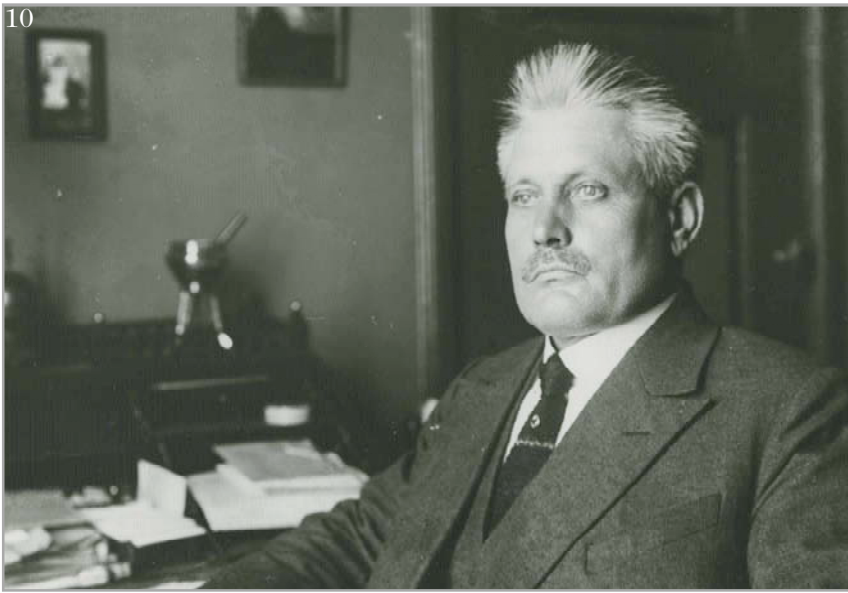
Jan Altink schilderde het echtpaar zeer toepasselijk binnen de ambiance van huis en tuin, zittend tussen de bloeiende struiken, met rechts nog net de hoek van een bakstenen huis. Uiteraard figureerde de man hier in de eerste plaats als echtgenoot, maar Altink profileerde hem evenzeer als de bestuurder van formaat die hij in de loop der jaren was geworden. De trotse kop verraaft Rugge's onbuigzame karakter. En opgesteld als een imposant borstbeeld steekt de wethouder in stijlvol grijs af tegen de bijna volkse kleurigheid van zijn vrouw. Altink schilderde van Eltjo Rugge een statieportret, terwijl Anna met haar ronde rug, haar glimmendrode wangen en stijf gepermanente haren toch bovenal de moeder is van de negen kinderen die ze met Rugge kreeg.

De tegenstelling tussen beide figuren, die hier immers als symbool van verbondenheid zijn vereeuwigd, geeft aan het totale beeld een zekere psychologische lading. Altinks werk is op het eerste gezicht een gewoon portret, maar bij nader inzien prikkelt het de verbeelding. Want was Anna Mulder in de loop der jaren misschien zichzelf gebleven en zien we bij Rugge een aan

Jan Altink, portret van de heer en mevrouw Rugge, 1936.

Foto: John Stoel; in: De kunst van het stadhuis. Openbaar kunstbezit in de gemeente Groningen, Groningen, 2006.

*Eltjo Rugge in 1922.
Foto P.B. Kramer, coll.
RHC Groninger
Archieven [1785-16679]*

geleerde waardigheid? En is de overheersende kleur van haar jurk een triviaal gegeven of refereert het rood als een verborgen symbool aan de revolutionaire idealen van haar man. Het zijn vragen waarover we slechts kunnen speculeren.

Wel weten we dat Eltjo Rugge zijn socialistische principes ook vertaalde in daden. Uit de literatuur over het Socialisme en de Arbeidersbeweging blijkt dat Rugge geen salonsocialist was en dat hij het arbeidersbestaan aan de lijve had ondervonden. Direct na de lagere school ging hij als kleermakersknecht aan de slag. Vervolgens werkte hij nog jaren als broodbezorger voordat zijn loopbaan binnen de politiek in 1901 begon. Rugge was eerst gemeenteraadslid voor de SDAP in Groningen en werd later lid van de Provinciale Staten en van de Tweede en Eerste Kamer. Daarnaast was hij jarenlang wethouder van Volkshuisvesting en Openbare Werken, en vooral in deze functie heeft hij voor de arbeidersbevolking veel betekend. 1) Wethouder Rugge was de 'Wibaut' van de stad Groningen. 2) Hij liet de krotten opruimen en nieuwe arbeidershuizen bouwen die van moderne gemakken waren voorzien. Onder zijn leiding kreeg de stad riolering en hij stimuleerde de bouw van zwembaden, badhuizen en speeltuinen.

Maar behalve om zijn verdiensten stond Rugge bekend om zijn stugge

karakter en compromisloze houding, waarmee vriend en vijand binnen de politiek heel wat te stellen hadden. Zo ventileerde hij zijn revolutionaire ideeën op het verkeerde moment, toen hij op 14 november 1918 het voorbeeld van Troelstra volgde en op een bijeenkomst van de SDAP in de Groninger Harmonie de arbeiders aanzette tot een machtsovername. "Ik rui op eventueel tot verzet tegen de leidende machten in ons land", zo sprak Rugge, die hierdoor in conflict kwam met het partijbestuur en onacceptabel werd voor een wethouderspost. Het was dan ook als vervanger van een zieke partijgenoot dat hij in 1923 alsnog kon aantreden als wethouder van Volkshuisvesting en Openbare Werken. Op 1 december 1924 kreeg hij de portefeuille definitief, waarna hij meer dan twintig jaar deel uitmaakte van het dagelijks bestuur van de stad. En het is ongetwijfeld vanwege zijn betekenis als wethouder dat het door Altink geschilderde werk intussen deel uitmaakt van de collectie portretten van Groninger stadsbestuurders.

1) Zie voor informatie over Rugge's politieke loopbaan:

B. de Vries, 'Een sociaal-democraat in hart en nieren: Eltjo Rugge', in: M. Duijvendak en B. de Vries, (red), *Stad van het Noorden. Groningen in de twintigste eeuw*, Assen 2003, pp. 67-69.

2) F.M. Wibaut was met een onderbreking van twee jaar van 1914-1932 wethouder van Volkshuisvesting en Arbeidszaken in Amsterdam.

Evenals Rugge was hij lid van de SDAP en was hij een groot voorvechter van betaalbare sociale woningbouw.

(Dit artikel is een verkorte versie van: A. Timmer, 'Eltjo Rugge en Harm Buiter', in: De kunst van het stadhuis. Openbaar kunstbezit in de gemeente Groningen, Groningen 2006.)

Drie generaties Knol, bakkers in Groningen

*Het huis met de winkel
aan het Gedempte
Zuiderdiep 154*

In de bakkerswinkel op het Gedempte Zuiderdiep 154 vlak bij de Academie Minerva kun je Knol's koek kopen. Hier wordt de echte Groninger koek verkocht. De winkel is al sinds 1923 in het bezit van een lid van de familie Knol. Niet alleen koek, ook brood, beschuit en andere bakkersproducten en bovendien streekproducten als boerenjongens en boerenmeisjes, snoepgoed en jams zijn daar te koop. De koek wordt gebakken in de bakkerij van Knol aan het Hoendiep 93.

Daar is ook de tweede winkel van Knol gevestigd waar je net als op het Zuiderdiep verse koek en streekproducten kunt kopen. De eigenaar van de koekbakkerij en de twee winkels is Edwin Knol, de kleinzoon van Egge Knol die in Groningen begon met een bakkerij aan het Zuiderdiep.

Geschiedenis

Grootvader Egge Knol was vanaf zijn 11de jaar bij bakkers in de leer, eerst bij een bakker in Zijldijk en later bij andere bakkers in de omgeving. In 1919 vertrok hij naar de stad Groningen om daar bakkersknecht te worden bij bakker Vonck aan de Nieuweweg. Hij trouwde vervolgens met een zuster van zijn baas. In 1923 nam hij een bestaande bakkerij aan het Zuiderdiep over, waar zich nu nog de winkel bevindt waar je Knol's koek en andere producten kunt kopen. In de winkel is nog de plaats te zien -ach-

ter het opstapje bij de toonbank- waar het kamertje was met de bedstee waarin opa en oma Knol sliepen. Achter deze bedstee was de woonkamer, daarachter de keuken en daarachter de bakkerij. In de bakkerij sliepen toen de bakkersknechten. Toen het gezin zich uitbreidde, werd ook de bovenverdieping, die eerst verhuurd was, in gebruik genomen. Met de bakkerij nam Egge Knol ook bakkersgereedschap en -benodigdheden over. Hij was brood-, koek- en banketbakker, toen gespecialiseerd in Duits brood. Hij breidde de bakkerij steeds meer uit door pandjes achter de bakkerij op te kopen en die erbij te trekken, totdat dat niet meer mogelijk was.

In 1959 werd het karakteristieke pand aan het Hoendiep, nr. 93, gekocht door E. Knol en zoon, zoals de firma toen heette. Het gebouw dateerde uit 1913 en verving een ouder gebouw dat door brand was verwoest. 1) Stoomwasserij De Hoop was hier gevestigd. Het huis rechts van de Stoomwasserij is gebouwd in 1923. 2) Egge Knol verhuisde in 1959 naar dit huis naast de bakkerij. In de nieuwe bakkerij kwam een elektrische oven. Het leek wel een broodfabriek, volgens mensen in die tijd. Maar het was nog steeds een ambachtelijke bakkerij. Egge Knol had in die tijd veel personeel in dienst, wel 25 of meer. Vooral veel broodlopers die met bakfietsen het brood in de stad bezorgden. Zijn zoon Durandus, die samen met hem de bakkerij dreef, bleef aan het Zuiderdiep wonen totdat zijn vader in 1964 ziek werd en met het werk moest stoppen. Toen ging Durandus naast de bakkerij wonen.

Woning naast de
bakkerij aan het
Hoendiep

In de jaren '70 viel het besluit om zich te specialiseren, de vraag was: doorgaan met het bakken van brood of van koek? Het werd de koek. Dat betekende voor de bakker later opstaan: in plaats van om 2 uur 's

nachts begon hij voortaan om 5 uur. Ook was het eenvoudiger om één product te maken dan zoveel verschillende producten. Er werd een nieuwe oven aangeschaft: een kettingoven, een gasoven. De bladen met koek gaan door de 12 m lange oven langzaam verder tot ze er aan de andere kant gaar uitkomen.

Hoe is de Groninger koek ontstaan?

Over het ontstaan van de Groninger koek is weinig bekend. Het zou een variant zijn op de Deventer koek, aldus Edwin Knol. Van de Deventer koek was al sprake in de Middeleeuwen. In 1417 stelde het bestuur van Deventer al regels op voor het maken van koek, regels over de te gebruiken grondstoffen. Door haar

lange houdbaarheid was het een geschikt product voor de export naar Bergen in Noorwegen en havens aan de Oostzee. In 1593 telde de stad Deventer 13 koekbakkers die allen lid waren van het koekbakkersgilde. Het recept is nog steeds geheim, maar volgens Edwin Knol lijkt de Groninger koek meer op de Deventer koek dan op de Friese kruidkoek.

Verskillende soorten Knol's koek

De echte Groninger koeken zijn de sukade- en de gember-

koek. Daarnaast bakt Knol de krentenkoek, de rozijnenkoek, de oudewijvenkoek (met anijs) en de notenkoek. De laatste vijf jaar maakt Knol ook chocoladekoek, ananas-walnootkoek en tropical koek met stukjes gekonfijte ananas en banaan.

Het verschil tussen de koek van Knol en andere Groninger koeken zit hem niet in de bereidingswijze en ook niet in de

ingrediënten, maar in de onderlinge verhouding van de ingrediënten. Het recept is van grootvader Egge Knol. Dat is nog niet veranderd. Alleen werd vroeger massé gebruikt als ingrediënt, witte zoete brokken, een aardappelmeelproduct dat niet meer gemaakt wordt. Dit is vervangen door dextrose en een suikerstroop of honing. Bakkerij Klaassens vroeger op de Herestraat gebruikte honing in zijn koek.

De bereiding van Knol's Groninger koek

De koek wordt gebakken zonder boter of andere vetten. Het zogenaamde gronddeeg maak je op de volgende manier. Je gooit een kookpot met kokend water bij het roggebloem in de menger, met dextrose en blanke stroop, suikertjes en oude koek. Oude koek, 8% van het totaal van de ingrediënten is heel belangrijk voor de smaak en het volume (de bakaard, veerkracht) van de koek. Dit mengsel wordt gekneet. Vervolgens wordt het deeg bij een temperatuur van 65 graden op platen gestort om verder af te koelen. Die temperatuur van 65 graden is belangrijk voor de verstijfseling van het deeg.

Na 24 uur wordt het deeg weer in de menger gedaan met koekkruiden, invertpasta (suikers) of honing, suikerbrokjes en rijsmiddel (natriumbicarbonaat). Dit mengsel wordt gedraaid in de menger, zo ontstaat het koekdeeg. De afweegmachine maakt gelijke brokken van het deeg. Deze brokken worden met de hand tot koeken gevormd. Dan pas wordt de sucade of gember aangebracht aan de zijkan-ten. Groninger koek is 'aanlegkoek'.

Vervolgens wordt elke koek apart met de hand op een bakplaat gelegd, ongeveer 20 koeken per bakplaat met aan het begin en einde van de rij een stuk kantkoek. In de kettingoven passen 36 bakplaten. Een voor een worden deze naar binnen geschoven in de oven die verhit is tot een temperatuur van 180 graden. Na een bakproces van 70 minuten schuift de koek aan de andere kant van de oven weer naar buiten.

Wat er omgaat in het bedrijf

Het werk begint om 5 uur 's morgens. Dan gaat de oven aan voor het voorverwarmen. Het gronddeeg staat al klaar,

Broodbezorger uit de
etalage aan het
Gedempte Zuiderdiep

*Bakker uit de etalage
aan het Gedempte
Zuiderdiep*

het wordt bewerkt tot koek-deeg. Om 6 uur gaan de eerste koeken de oven in. Het bakken gaat door tot 11 uur, half twaalf. Daarna worden de koeken verpakt en bezorgd. De bakkerij wordt schoongemaakt. Om een uur of twee is dat klaar.

Per week worden ongeveer 10.000 koeken gebakken. Op vrijdag worden er meer koeken gebakken vanwege het weekend.

In het bedrijf werken vijf koekmakers inclusief de baas, daaronder valt ook de ovenist, verder een chauffeur en vier verkoopsters.

De klanten zijn marktkoopliden, supermarktvestigingen die zelfstandig kunnen inkopen, en brood- en banketzaken. Het afzetgebied is Groningen en de kop van Drenthe. De koek wordt niet naar het buitenland geëxporteerd op één uitzondering na: er is in Berlijn een winkel met Nederlandse producten, daar gaat vijf keer per jaar een zending koek naar toe.

Edwin Knol

Edwin Knol begon in de bakkerij te werken, toe hij 17 jaar was. Zijn vader vond dat eigenlijk niet goed. Hij vond het werk zwaar en dacht dat zijn jongste zoon beter verder kon leren en bijvoorbeeld

leraar kon worden. Maar Edwin wilde graag de bakkerij in en zo gebeurde. Hij volgde twee jaar lang één dag in de week de brood- en banketschool en haalde zijn middenstandsdiplooma. Toen hij 21 jaar was, vormden Edwin en zijn vader Durandus een commanditaire vennootschap (in 1986). In 1995 stopte Edwins vader en werd Knol's koekbakkerij weer een eenmanszaak.

Verwachtingen voor de toekomst

Er zijn geen plannen om Knol's koek door reclamecampagnes nog populairder te maken. Dit past niet bij het ambachtelijk karakter van het bedrijf. Een zekere uitbreiding van de bakkerij is wel mogelijk, maar dan in kleine stapjes. De klantenkring kan geleidelijk iets worden uitgebreid door mond-op-mond-reclame. De productie kan iets worden opgevoerd. Er kunnen nieuwe producten worden gemaakt in de lijn van de Groninger koek, met een andere vulling.

Het pand aan het Hoendiep bevalt goed, hierin is ruimte genoeg, ook voor een langzame groei van het bedrijf. Het ambachtelijk karakter van het bedrijf is belangrijk en blijft gehandhaafd. Vertrek naar een bedrijventerrein wordt niet overwogen.

Noten:

- 1) Groninger Archieven, toegangsnr. 1842, inv. nr. 1181
- 2) Groninger Archieven, toegangsnr. 1849, inv. nr. 10/1833

*Koekbakkerij Knol aan
het Hoendiep*

Activiteitenverslag 2006

Bestuur

Het bestuur onderging vorig jaar diverse wijzigingen.

In het begin van het jaar zegde Ben Boersma zijn bestuursfunctie op.

Gelukkig konden er in 2006 drie nieuwe bestuursleden worden verwelkomd:

- in april Pieter Bootsma, oud-rector van het Wessel Gansfort College,
- in oktober Tjeerd Duursma, oud-vice-president van de Rechtbank,
- in december Klaas Swaak, oud-wethouder van de Gemeente Groningen.

Het bestuur vergadert als regel op de derde woensdagavond van de maand.

De vergaderingen vonden -behalve in de maand juli- elke maand plaats.

Vriendenbulletin

In 2006 is vier maal het informatieblad Vriendenbulletin uitgebracht, de nummers 44 t/m 47.

De omslag verscheen na de viering van het twintigjarig jubileum in kleurendruk.

Aandacht werd besteed aan de gemeentelijke plannen voor de Oostwand van de Grote Markt en het Groninger Forum en aan de woningen van het Blauwe Dorp in de Oosterparkwijk.

Oude woningen in de stad en oude gevelstenen werden besproken. Er waren boekbesprekingen en commentaren en als vaste rubriek kreeg een inter-

view met een winkelhouder van oude en bijzondere Groninger speciaalzaken een plaats.

Ook de aankondigingen van komende activiteiten voor donateurs werden erin gepubliceerd.

Excursies / lezingen

Voor de donateurs en andere belangstellenden gaf Gert Kortekaas, archeoloog van de Gemeente Groningen, op 22 februari 2006 een voordracht over de betekenis van Van Giffen voor de archeologie van de Stad en over de ontwikkelingen en veranderde opvattingen over het ontstaan en de groei van de Stad na Van Giffen.

Ook in Het HeerenHuis aan de Spilsluizen hield op 22 maart 2006 Willem Smink, oud-wethouder Ruimtelijke Ordening en Stadsvernieuwing van de Gemeente Groningen, een lezing over de herstructurering van de wijk Vinkhuizen.

Op zaterdag 17 juni 2006 was er een excursie naar een drietal "Stadshuizen" gelegen aan de Ossenmarkt en Marktstraat. In volgorde van ouderdom:

Ossenmarkt 6 (1626), Ossenmarkt 4a (Sichtermanhuis, 1743) en Marktstraat 13 (1791). Vooral de interieurs waren zeer het beschouwen waard.

Dr. Johan de Haan (auteur van het boek "Hier ziet men uit paleizen", over het Groninger interieur in de 17e en 18e eeuw) hield een inleiding, waarna de belangstellenden door de gastvrije bewoners van de drie huizen werden ontvangen om de interieurs te bewonderen.

30 september 2006 vond een excursie plaats naar de randwoningen van het Blauwe Dorp in de Oosterparkwijk.

Vooraf hield Jaap Ekhart in de Simon van Hasseltschool in die wijk een lezing over het Rode en het Blauwe Dorp en de

uitbreiding van het Blauwe Dorp tot Bloemenbuurt door Siep Bouma onder wethouder Eltjo Rügge.

Na de bezichtiging van het prachtige dubbele schoolgebouw, opgetrokken in de Amsterdamse School-stijl, met

de reusachtige, fraaie muurschildering van Jan van der Zee volgde een rondleiding langs de randwoningen door de buurtbewoners.

Ruimtelijke Ordening

Vooraf en tijdens de Raadscommissie Ruimte en Verkeer van 18 januari 2006, waarin de plannen voor de Oostwand van de Grote Markt werden behandeld, heeft ons bestuur gepleit om bij de invulling van het Forum naast de hoofdfuncties - Openbare Bibliotheek en Groninger Museum - een gevarieerd aanbod van kleinere functies mogelijk te maken.

Voor de Oostwand is nadrukkelijk gevraagd om een hogere ambitie voor het ontwerp, omdat de Oostwand door de stadsbezoeker het duidelijkst wordt gezien en dus het meest wordt ervaren. Wethouder Smink stelde dat de Oostwand zal worden ontworpen door vier verschillende architecten en dat de

uitkomst moet passen binnen de historische context.

Bestuursleden werden in een interview van het Dagblad van het Noorden van 13

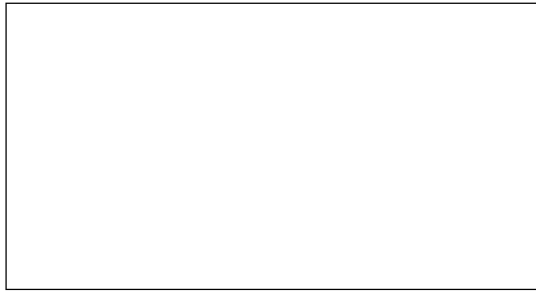
mei 2006, gevraagd naar hun mening over het "Stadsbalkon". Piet Spijk: "De enorme flap aan de westkant van het station neemt het zicht op het gebouw voor een groot deel weg. Het is nog erger dan ik gedacht had" en Tineke Vooijs: "De fietsenstalling had mooi gestaan bij de Euroborg".

B en W van de Gemeente Groningen schreven ons op 28 juli 2006 een brief in antwoord op onze brief van 20 maart 2006 waarin wij een aanbeveling deden voor de plannen van Jos Mom voor verbouwing van de Stadsschouwburg, dat het goedkoper bleek een nieuwe grote zaal bij de Martiniplaza te bouwen. Men heeft dus gekozen voor een Stadsschouwburg met klassieke ambiance en een grote zaal in de Martiniplaza voor grote opera's en musicals. Eerder al vernamen wij uit een brief van de Gemeenteraadsfractie van Groen Links (de partij van Karin Dekker, wethouder van financiën en cultuur) dat men voorrang geeft aan investeringen in de bouw en exploitatie van het Groninger Forum.

Open Monumentendag

Op de Open Monumentendag zaterdag 9 september 2006 stonden de Vrienden weer met een kraam van twee tafels vol informatiemateriaal in de Martinikerk. Daar konden een aantal nieuwe donateurs worden genoteerd.

Komende activiteiten

Lezing over de toenemende verkeersproblemen in de stad

Bijna dagelijks kunnen we lezen over een dichtslibbende zuidelijke ringweg en de pogingen om oplossingen te vinden voor de toenemende verkeersproblemen in de stad. Het plan om de tram weer in te voeren is hier duidelijk mee verbonden. Dit zijn redenen voor ons als bestuur om eens aandacht te geven aan deze problemen. Daarom zal op 28 maart Ben Boersma een lezing houden over de verkeersproblematiek van de stad Groningen:

“De bereikbaarheid van Groningen, een compacte stad.”

Datum: 28 maart 2007 Aanvang: 20.00 uur
Plaats: Het HerenHuis, Spilsluizen 9, Groningen

Rondleidingen in het Stadhuis

Kennismaking met het boekje ‘Kunst in het Stadhuis’ vormde de aanleiding voor het bestuur tot het organiseren van rondleidingen in het stadhuis, waarbij de kunstcollectie van het stadhuis centraal staat. (zie ook het artikel in het Vriendenbulletin van Annemarie Timmer over het portret van Eltjo Ruggé en zijn vrouw.)

De rondleiding met uitleg wordt verzorgd door de heer **Ben Radema**.
Er worden drie rondleidingen voor donateurs gehouden, te weten op

maandag 16 april donderdag 19 april donderdag 10 mei 2007

telkens om 14.00 uur, beginnend in de hal voor het grote schilderij van Otto Eerelman.
Voor meer informatie en opgave voor deze activiteit zie het inlegvel in dit blad.

Rondleidingen door de Stadsschouwburg

In de maanden april, mei en juni 2007 organiseren de Vrienden rondleidingen voor donateurs in de Stadsschouwburg onder leiding van Thom van der Goot.

Hij zal eerst in een inleiding aandacht besteden aan historische en theatrale elementen, en aan de toekomst van de podia in de stad. Dit is een unieke kans om kennis te nemen van een belangrijk stuk cultuur in onze stad, zowel waar het gaat om de podiumkunsten als om het fraaie historische gebouw!

De rondleidingen vinden plaats op

zaterdag 14 april maandag 7 mei zaterdag 2 juni maandag 11 juni

steeds van 11.00 uur tot 13.00 uur.
Voor meer informatie en opgave voor deze activiteit zie het inlegvel in dit blad.